

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«طرح تقلیل مجازات حبس تعزیری»

مقدمه

علی‌رغم وجود تبعات منفی و گسترده مجازات حبس، هرگونه بازنگری در قوانین موجود با هدف کاستن از جمعیت زندان‌ها مستلزم انجام مطالعات دقیق و مبتنی بر آمار و ضابطه می‌باشد. ارائه راهکارهای شتابزده نه تنها هدف مذکور را محقق نمی‌نماید، بلکه در درازمدت می‌تواند آثار معکوس نیز داشته باشد. در همین راستا طرح «تقلیل مجازات حبس تعزیری» اگرچه دارای هدف قابل پذیرش و در راستای سیاست حبس‌زدایی است، اما به دلیل ابهامات متعدد کارشناسی در خصوص راهکار ارائه شده در آن مبنی بر نصف شدن کلیه مجازات‌های حبس بیش از ۶ ماه، تصویب آن مورد پیشنهاد نیست. در این گزارش به بررسی برخی ابعاد طرح حاضر پرداخته می‌شود.

مخصوص سخن علمی

مشخصات طرح

دوره دهم - سال چهارم

شماره ثبت:

۶۶۵

شماره چاپ:

۱۶۴۴

تاریخ چاپ:

۱۳۹۸/۸/۱۳

ارزیابی کلیات طرح

اگرچه پیامدهای منفی مجازات حبس، ضرورت بازبینی ابزارها و سازوکارهای اجرایی شدن اندیشه «حبس‌زدایی و کاهش جمعیت زندان‌ها» را ضروری می‌نماید با این حال وجود اشکالات متعدد ناشی از تصویب طرح حاضر به نحوی است که به مراتب نگرانی و دغدغه‌های فراوانی را دامن خواهد زد. همچنین گستره طرح حاضر و ابهامات و ایرادات آن شائبه مغایرت طرح حاضر با سیاست‌های کلی نظام را نیز به وجود می‌آورد.

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفتر مطالعات

حقوقی

الف) شائبه مغایرت با قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام در بخش امنیت قضایی

۱. مطابق بند «۱» اصل سوم قانون اساسی دولت جمهوری اسلامی موظف است در جهت مبارزه با کلیه مظاهر فساد همه امکانات خود را به کار گیرد. کاهش بدون معیار و بی‌ضابطه مجازات حبس در همه جرائم می‌تواند ابزارهای قانونی برای اعمال ضمانت اجراهای بازدارنده را به شدت تضعیف و ناکارآمد نماید از این رو به نظر می‌رسد مفاد طرح می‌تواند مغایر یا مقرر فوق‌الذکر باشد.

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۶۷۰۵

تاریخ انتشار:

۱۳۹۸/۸/۱۸

۲. مفاد طرح خلاف بند «۱۶» سیاست‌های کلی نظام در بخش «امنیت قضایی» مبنی بر لزوم تناسب جرائم و مجازات است؛ زیرا، اگرچه مطابق قسمت دوم این بند باید اقداماتی در جهت کاهش این کیفر و تبدیل آن به سایر کیفرها صورت گیرد، اما، نباید این اقدام به از بین بردن «تناسب میان جرم و مجازات» منجر شود.

ب) برخی از ایرادات و ابهامات حقوقی طرح حاضر عبارتند از

۱. در مقدمه توجیهی طرح فقدان ملاک قضایی و منطق حقوقی در خصوص تعیین مجازات حبس تعزیری به‌عنوان یکی از دلایل ارائه طرح حاضر بیان شده است. باید اذعان داشت که این ایراد به خود طرح نیز وارد است؛ زیرا، مشخص نیست براساس چه معیار و محاسبه‌ای چنین حکم کلی و موسعی در خصوص تمامی جرائم پیش‌بینی شده است. تزلزل و تضعیف ضمانت اجرای کیفری و به‌تبع آن خنثی کردن اثر بازدارندگی قوانین کیفری مهمترین ره آورد تصویب چنین طرحی خواهد بود.

۲. تهیه و تدوین چنین طرحی مستلزم انجام کار آماری دقیق و طبقه‌بندی و دسته‌بندی مرتکبین جرائم مختلف می‌باشد تا بتواند پیش‌بینی احتمالی از میزان کاهش زندانیان پس از اجرایی شدن ارائه دهد. به‌منظور ارائه چنین طرحی باید هزینه‌های کنونی برآورد و تخمینی از نتایج اجرایی و میزان هزینه‌هایی که در آنها صرفه‌جویی خواهد شد، به‌عمل آید. تغییرات و اصلاحات قوانین کیفری بدون وجود چنین کارهای آماری می‌تواند اثرات جبران ناپذیری را در نگرش افکار عمومی نسبت به فرایند تقنین به‌طور خاص و سیاستگذاری‌های حکمرانی به‌صورت کلی به همراه داشته باشد.

۳. در ماده واحده اشاره شده است که چنانچه قاضی مدت تنصیف شده را کافی نداند می‌تواند مرتکب را به مجازات‌های جایگزین حبس محکوم نماید. در خصوص این موضوع نیز باید توجه داشت که در حال حاضر قضات به دلایل مختلف از جمله فراهم نبودن بستر اجرای مجازات‌های جایگزین حبس نمی‌توانند از ظرفیت نهاد جایگزین‌ها استفاده نمایند. همچنین این نکته را نیز باید لحاظ نمود که ضمانت اجرای عدم پرداخت جزای نقدی به‌عنوان یکی از مجازات‌های جایگزین حبس در این طرح مشخص نشده است. البته مطابق ماده (۸۱) قانون مجازات اسلامی در صورت تخلف از اجرای حکم در مرتبه اول یک چهارم تا یک‌دوم به مجازات مورد حکم افزوده می‌شود و در مرتبه دوم مجازات حبس اجرا می‌شود. در فرض اینکه این حکم را در خصوص این طرح نیز جاری بدانیم باز این ایراد مطرح می‌شود که در خصوص موارد مشمول این طرح به چه میزانی فرد باید متحمل حبس بشود آیا مجازات حبس قبل از تنصیف یا بعد از آن و یا میزان دیگری باید تعیین شود.

۴. طبقه‌بندی و درجه‌بندی مجازات‌های از جمله نوآوری‌های قانون مجازات اسلامی می‌باشد. مبتنی بر این نوآوری ضوابط و معیارهای مشخصی جهت اجرای نهادهای قضایی مؤثر بر تخفیف یا تشدید مجازات‌های پیش‌بینی شده است. مفاد طرح حاضر درجه‌بندی مذکور را دچار ایراد جدی و اشکال اساسی می‌نماید. توضیح بیشتر آنکه با توجه به اینکه نهادهای ارفاقی یا تشدیدکننده مقرر در قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری براساس این درجات اعمال می‌شود، این پرسش مطرح خواهد شد که از این پس کدام یک از مجازات‌های اولیه یا تنصیف شده ملاک عمل خواهد بود؟ همچنین مجازات‌های تکمیلی و تبعی و شروع و معاونت که مشخص نیست مجازات اولیه یا مجازات تنصیف شده ملاک عمل است؟ آیا صلاحیت دادگاه نیز برحسب همین جابه‌جا خواهد شد؟ در این صورت به‌نظر می‌رسد که حجم پرونده‌های دادگاه کیفری یک محدود و بر حجم پرونده‌های دادگاه کیفری دو افزوده می‌شود. آیا این تغییر صلاحیت دادگاه‌ها با علم و اطلاع بوده است؟ بنابراین، در صورت تصویب طرح حاضر بسیاری از احکام و قواعد عمومی ناظر به جرائم و مجازات‌ها دستخوش ابهام خواهند شد و برخی از نهادهای ارفاقی مقرر در قانون کارکرد خود را از دست خواهند داد. برای مثال در فرضی که فردی مرتکب جرم اجتماع و تبانی علیه نفوس یا اموال مردم شود طبق ماده (۶۱۱) قانون تعزیرات به حبس از ۶ ماه تا سه سال محکوم می‌شود. مطابق ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی جرم مزبور از نوع درجه ۵ خواهد بود و مشمول نهاد تعویق صدور حکم نمی‌شود. با اعمال مفاد این طرح مشخص نیست که چه سرنوشتی پیدا می‌کنند.

۵. مجازات برخی جرائم در حال حاضر به قدری ضعیف است که بازدارندگی آنها محل تردید است در صورت تصویب طرح حاضر اساساً جرم‌انگاری رفتارهای مزبور دیگر معنایی نخواهد داشت. در این خصوص می‌توان به مجازات جرائم امنیتی یا جرائم اقتصادی و یا جرائم زیست‌محیطی اشاره نمود.

۶. از دیگر ایرادات و ابهامات اساسی دیگر این طرح آن است که مشخص نیست که آیا مقصود حبس قضایی است یا قانونی؟ یعنی حبس مندرج در دادنامه مدنظر است یا حبس‌های مندرج در مواد قانونی. همچنین مشخص نیست که منظور از ۶ ماه حداقل مجازات است یا حداکثر آن یا هر دو؟

۷. از ایرادات دیگر، اطلاق این طرح است به‌گونه‌ای که می‌تواند خلاف سیاست‌های کلی در خصوص مبارزه با برخی از انواع جرائم باشد. شایان ذکر است که تنها جرم جاسوسی و جرائم موضوع قانون مبارزه با مواد مخدر از شمول مقررات آن خارج شده است و باقی جرائم امنیتی از جمله همکاری با گروه‌های متخاصم و اغوا تحریک مردم به شورش...، انواع سرقت از جمله سرقت‌های مسلحانه و آدم ربایی را دربر نمی‌گیرد که کارشناسان امنیتی در حال حاضر نیز قائل به سبکی کیفر در این جرائم هستند. به علاوه، جرائم اقتصادی نیز از دیگر جرائمی است که سیاست کلی قانونگذار بر اعمال سخت‌گیری نسبت به آنهاست که مشمول این مقرره می‌شود که از این حیث با سایر مقررات این حوزه در تعارض قرار می‌گیرد. حتی به‌عنوان مثال، جرم اسیدپاشی که به‌تازگی مجلس شورای اسلامی اقدام به تشدید مجازات آن با پیش‌بینی افزایش حبس نمود نیز مشمول این طرح و نصف شدن میزان حبس می‌شود.

جمع‌بندی

با وجود آثار سوء و عدم قدرت اصلاحی مجازات حبس، این مجازات همچنان مرسوم‌ترین کیفری است که در نظام‌های کیفری اجرا می‌شود. در واقع توان بازدارندگی این مجازات بیش از سایر کارکردهای این نوع از کیفر مورد توجه می‌باشد. بدیهی است تنصیف یکباره و بدون ضابطه آن موجب زوال اثر بازدارندگی این مجازات خواهد شد و در پی آن میل به ارتکاب جرم زمینه تکرار وقوع جرم و ازدیاد زندانیان در میان‌مدت را به‌همراه خواهد داشت. «طرح تقلیل مجازات حبس تعزیری» اگرچه، با اهداف و انگیزه‌های پسندیده و قابل تأملی همراه است، اما، با توجه به گستره قوانین کیفری و نیاز به بررسی دقیق آنها و پیامدهای اجرای این طرح بر آنها، نیازمند بررسی‌های کارشناسانه و تشکیل جلسات کارشناسی و مشورت با اهل فن می‌باشد که به‌طور مسلم با شتابی که در تدوین آن صورت گرفته است، نمی‌توان برآورد درستی از دورنمای آن داشت. از این‌رو با وجود ایرادات متعدد که در حال حاضر از منظر حقوق ماهوی و شکلی بر آن وارد است، تصویب کلیات طرح مذکور به این کیفیت مورد پیشنهاد نیست.